

A gazdasági társaságok elterjedése a budapesti agglomerációban

PROBÁLD FERENC–SZEGEDI GABRIELLA

Budapest – a piacgazdaság kiépülésének innovációs központja

Az elmúlt évtized nagy társadalmi–gazdasági átalakulása nyomán a korábbiaktól gyökeresen különböző, innováció-orientált térbeli folyamatok határozták meg hazánk regionális szerkezetének új vonásait. A piacgazdaság elemeinek megjelenését szimbolizáló kisvállalkozások elterjedése és diffúziójának jellegzetességei korán felkeltették a geográfusok figyelmét.

POMÁZI I. (1987) a 80-as évek közepéről származó adatok alapján vizsgálta az akkoriban domináns két magánvállalkozási forma – a GMK-k és a PJT-k – területi eloszlását, továbbá a települések nagyságával és a lakosság képzettségi szintjével való kapcsolatát. Az 1984-ig létrejött gazdasági munkaközösségek fele, a korszerű, magasan kvalifikált (pl. számítástechnikai) szolgáltatásokkal foglalkozó polgári jogi társaságok több mint 80%-a Budapesten, főleg a belvárosi és a budai kerületekben működött.

NEMES NAGY J. és RUTTKAY É. (1989) 1987-ig követték nyomon az új típusú kisservezetek elterjedésének folyamatát. Addigra a GMK-k száma 15 000-re emelkedett, ám e vállalkozások közel fele még mindig a fővárosban tömörült. A településhierarchia hatásán kívül mind Budapesten belül, mind országosan markáns nyugat–keleti regionális differenciálódás jelei mutatkoztak.

A szerzőpáros újabb kutatásai (1992) a Cégekzlönyben közzétett információk alapján az 1991 végéig megalakult 63 000 gazdasági társaság eloszlási sűrűségének, strukturális jegyeinek és regionális dinamikájának feltárására irányultak. A tanulmányukban közelebbről nem dokumentált korrelációs elemzésből azt a következtetést szűrték le, hogy a társas magánvállalkozások sűrűsége szoros kapcsolatban van a települések nagyságával és gazdasági erejével, a lakossági jövedelemszinttel, az infrastrukturális ellátottsággal, valamint a városok népességvonzásával, s az így kialakult térszerkezet továbbra is magán viseli a 80-as években megindult folyamatok hatását. Vizsgálódásuk – melynek középpontjában az alföldi térség állt – a jogi személyiségű társaságok alapítási tőkeérték-adatainak feldolgozására nem terjedt ki.

Az innovációs potenciálnak számos egymással többé–kevésbé szorosan összefüggő komponense van, amelyek eltérő szempontok alapján, különböző megközelítési módok alkalmazásával tanulmányozhatók (RECHNITZER J. 1990); a hazai viszonyok között azonban egyértelműen kidomborodik Budapest vezető szerepe. Az eddigi kutatások már jelezték: a magánvállalkozások kialakulása és terjedése – ami a piacgazdaság kiépüléséhez fűződő kardinális jelentőségű szervezeti innováció – a főváros területén belül is jelentékeny különbségeket mutat. E különbségek nyilván még nagyobbak, ha az agglomerációs gyűrűre – pontosabban a belső gyűrűt képező, Budapesttel funkcionálisan erősen összeforrt 43 településre – is kiterjesztjük vizsgálódásunkat.

Jelen munkánk célja egyrészt az, hogy a gazdasági társaságok elterjedésének, telephelyválasztásának tükrében új oldalról világlítsuk meg a budapesti agglomeráció

térszerkezetét, másrészt pedig az, hogy kísérletet tegyünk néhány – feltehetőleg általánosabb érvényű – következtetés levonására a magáncégek létrejöttében, ill. letelepedésében közrejátszó tényezők szerepéről.

A vizsgálatunk alapjául szolgáló, számítógépre vitt adatbázist az 1992-ben megjelent Cégekatalógus információi – az 1992. jan. 1-ig bejegyzett, különböző jogi formák keretei között működő társaságok száma, központjának helye és alaptőkéje – jelentették. A dátum határkő a magángazdaság szervezeti formáinak kiépülésében: 1992 folyamán ugyanis a társasággá alakulás jórészt törvényileg diktált mechanizmussá vált, viszont a korábban bejegyzett cégek – akár a 80-as évek kisvállalkozásaiból nőttek ki, akár új alapításúak vagy a privatizációs folyamat keretében szervezeti átalakulással jöttek létre – mindenképpen a megváltozott piaci és jogi feltételekhez való gyors alkalmazkodásról tanúskodnak, tehát eloszlásukban az innovációk befogadására való készség, ill. alkalmasság regionális eltérései tükröződnek vissza.

1992 január 1-jéig Magyarországon kb. 63 000 cég alakult, ezek közül 23 000 Budapesten, 3230 pedig a belső elővárosi gyűrűben telepedett le. Az egész agglomerációban ilyenformán az ország gazdasági társaságainak mintegy 40%-a összpontosult. Tanulmányunk következő részében mindenekelőtt a cégek elterjedése és az agglomeráció korábban kialakult szerkezeti–funkcionális tagolódása közötti kapcsolatot vizsgáljuk.

A magáncégek elterjedése és a munkaerőpiac térszerkezeti típusai a budapesti agglomerációban

Az elmúlt évtized fejleményei a külföldi geográfusok figyelmét is ráirányították hazánkra és az európai nagyvárosi rendszerbe fokozatosan integrálódó Budapestre. A Heidelbergi Egyetem Földrajzi Intézete kutatási programot indított a magyarországi munkaerőpiaci folyamatok tanulmányozására, amelybe az ELTE Regionális Földrajzi Tanszéke is bekapcsolódott. A Heidelbergi Egyetem saját adatbankot épített ki az 1980. évi magyar népszámlálás információs anyagából. Az adatbank felépítése eltér a KSH által közreadott népszámlálási kötetek szerkezetétől: az egyes települések lakossága helyett az ott foglalkoztatott népesség, tehát a munkahelyek szerint rendszerezi az adatokat. Feladatunk az volt, hogy az 1980. évi munkaerőpiac néhány lényeges ismérve alapján olyan egyszerű eljárást dolgozzunk ki a budapesti agglomeráció térszerkezeti tagolására, amely a piacgazdasági fejlődés lehetőségei szempontjából bizonyos prognosztikus értékkel is bír. Erre a célra a következő mutatókat választottuk ki:

a) A munkaerőpiac fejlettsége, diverzitása, ami a lokális munkahelyek és a lakónépesség számának arányával jellemezhető. Ez a mutató legmagasabb értékét az V. kerületben érte el (2,62), a legalacsonyabb értékek pedig az agglomeráció alvótelepüléseiben (pl. Csobánka, Nagytarcsa: 0,10–0,11%) jelentek meg. A munkahelyek kínálatának bővségét az innovatív gazdasági fejlődés szemszögéből pozitív ismérvnek tekintettük.

b) A lokális munkahelyen foglalkoztatottak képzettségi szintje, aminek jellemzéséhez az egyetemet és főiskolát végzett dolgozók arányát használtuk fel.

c) A munkahelyek fő gazdasági ágak szerinti megoszlásának arányai. A fejlődés lehetősége szempontjából pozitívan ítéltük meg a privatizációs hullám által elsősorban érintett terciér szektor, valamint a viszonylag fejlett infrastrukturális hátteret kívánó ipar magas munkaerőpiaci részesedését. A jövő húzóágazatának tekinthető szolgáltatások elsősorban Budapest belső kerületeiben és néhány fejlett elővárosban (pl. Szentendre)

tömörülnek. Az agglomerációs gyűrű néhány településén (pl. Érden, Budakeszin) viszont az alapellátási funkciókat képviselő terciér szektor az ipari munkahelyek hiánya folytán ér el magas munkaerőpiaci részesedést vagy egy-egy speciális intézmény (pl. Csobánkán a fogyatékos gyermekek állami nevelőintézete) révén jut domináns szerephez. Az utóbbi esetekben a terciér ágazatok kedvező aránya persze nem ellensúlyozhatja a település egyéb szempontból hátrányos helyzetét.

d) A munkahelyek tulajdoni formák szerinti megoszlása. A piacgazdaság csíráit magában hordozó szövetkezeti szektor a szervezeti innováció szempontjából nyilvánvalóan pozitív szerepet játszott (elegendő itt utalnunk az agglomeráció termelőszövetkezeteinek szerteágazó melléküzemági tevékenységére). A nehéz időket átvészelő, ám 1980-ban 3,3%-os munkaerőpiaci részesedésével történelmi mélypontra jutó magánszektor azonban – a szövetkezetekhez hasonlóan – éppen az agglomeráció hátrányos helyzetű településein kötött le viszonylag sok munkaerőt, és az adott körülmények között a két szektor együttesen is csak viszonylag szerény dinamizáló erőt képviselhetett.

A budapesti agglomeráció funkcionális–szerkezeti típusainak elkülönítése aszerint történt, hogy a fenti munkaerőpiaci ismérvek közül hánynak és melyeknek az alapján került az adott területi egység (kerület, város vagy község) a 65 elemből álló adatsor (rangsor) felső két kvintilisébe.

A területi típusok elnevezésével az agglomeráció térszerkezetében elfoglalt helyeket is igyekeztünk kifejezésre juttatni. (Feltűnő, hogy ez a szerkezet a pesti oldalon igen szabályosan igazodik a koncentrikus övezetek modelljéhez, a budai peremvárosi települések viszont minden szempontból igen változatosak, összességükben rendszertelen térbeli megjelenést mutatnak.) (1. ábra). Az egyes típusok sajátosságai:

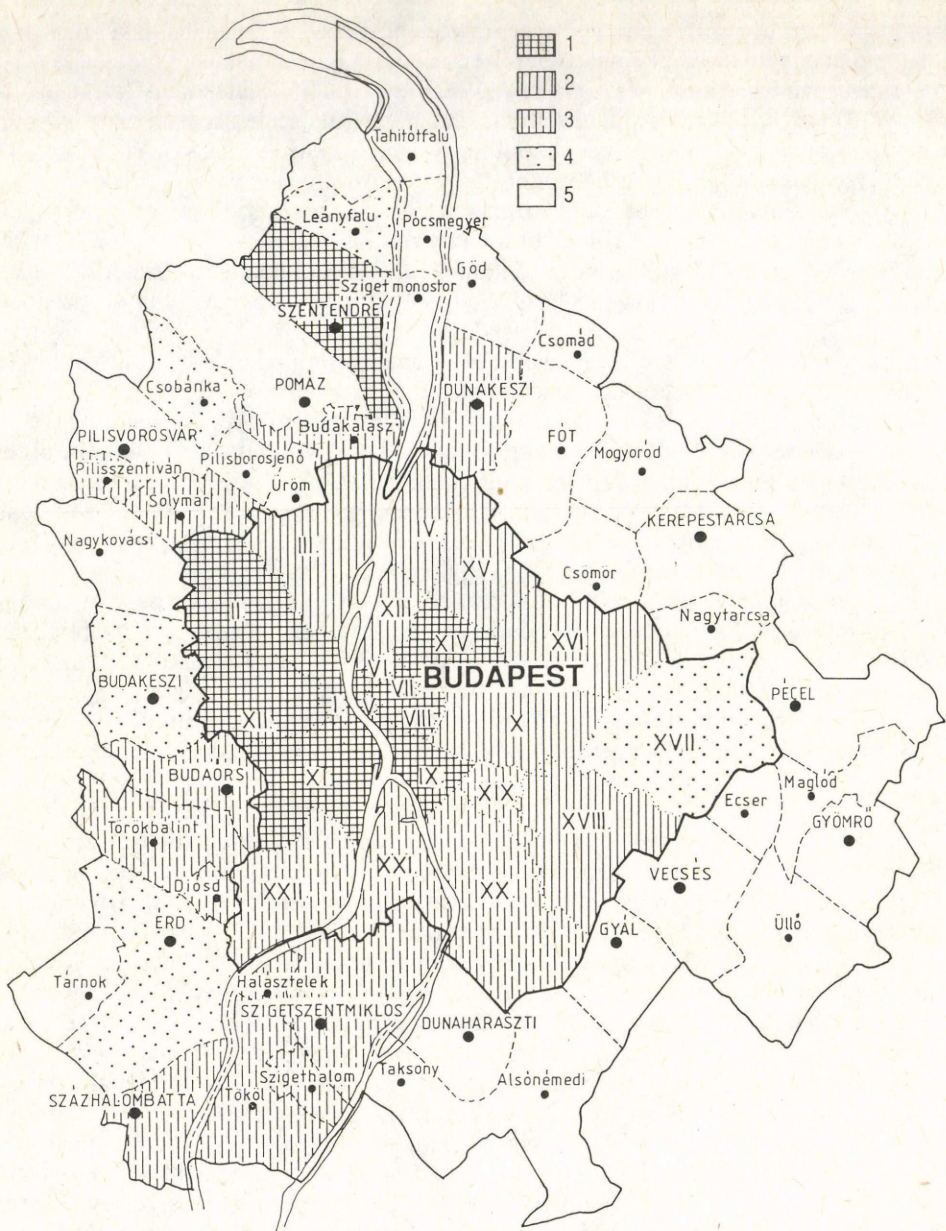
1. A városközponti típust – amelybe a főváros belső kerületein kívül Szentendre is sorolható – a lokális munkaerőpiac bősége, sokszínűsége, a terciér szektor fejlettsége és a munkaerő messze átlagon felüli képzettsége jellemzi.

2. A peremkerületi típus az ipari munkahelyek dominanciájával és az aktív keresők magas képzettségi szintjével tűnik ki. Az ide tartozó kerületek Óbudától Pestszentlőrincig széles ívben övezik a városközpontot. (Legtöbbjük a lokális munkaerőpiac fejlettsége, kisebb részük viszont a terciér szektor részaránya alapján került még a felső kvintilisekbe, ami két altípus elkülönítésére is lehetőséget adhat.)

3. Az ipari-elővárosi típusba tartozó települések az ipari munkahelyek jóval átlag feletti részarányával jellemezhetők. (Némelyikük ezen kívül a lokális munkaerőpiac bősége, a foglalkoztatottak aránya alapján is a rangsor felső két kvintilisébe esik.) A felsőfokú végzettségű keresők részaránya viszont átlagos vagy annál csekélyebb. A kevésbé kvalifikált munkaerőt foglalkoztató ipari-elővárosi típusba tartoznak Kispesttől Csepelen át Budafok–Nagytétényig a főváros D-i kerületei, továbbá Dunakeszi és Százhalombatta, valamint a Csepel-sziget és a budai oldal több agglomerációs települése.

4. A terciér-elővárosi típusban a szolgáltatási szektor és a magánszektor viszonylag magas részaránya a lokális munkaerőpiac fejletlenségével függ össze. A jellegzetes alvővárosok közül Érd, Budakeszi, Leányfalu, valamint a már említett okokból sajátos helyzetű Csobánka, végül pedig a főváros XVII. kerülete sorolható ide.

5. A fejletlen elővárosi típus települései alkotják a pesti oldalon az agglomerációs gyűrű túlnyomó részét, ezen kívül a Szentendre-szigeten és szórványosan a budai oldal E-i részén tűnnek fel. Szükség helyi munkaerőpiacukat a nem állami (túlnyomóan szövetkezeti) szektor uralja.

1. ábra. A budapesti agglomeráció területi-funkcionális tagolódása a munkahelyek száma és jellege alapján.
 – Típusok: 1 = városközponti; 2 = peremkerületi; 3 = ipari elővárosi; 4 = terciér elővárosi; 5 = fejletlen elővárosi
 Spatial and functional division of the Budapest agglomeration according to the number and character of workplaces. – Types: 1 = central; 2 = peripheral; 3 = suburban-industrial; 4 = suburban-tertiary; 5 = suburban-underdeveloped

Vajon megfelelt-e céljának az 1980. évi népszámlálás adatbázisán végrehajtott típus-alkotás (PROBÁLD F. 1991), a magánvállalkozások tényleges elterjedése igazolta-e a várható (prognosztizálható) különbségeket? Ezek a kérdések csak a közelmúltban, az 1992. évi Cégekatalógus adatainak felhasználásával kaptunk választ (1.táblázat). A táblázatból megállapítható: a munkaerőpiaci ismérvek alapján elkülönített szerkezeti-funkcionális típusok a magánvállalkozások törzstőkéjének eloszlása szerint szignifikánsan különböznek egymástól. A gazdasági társaságok sűrűségét tekintve csak három kategória különül el markánsan; e mutató szempontjából a 2., 3. és 4. típus között nem mutatható ki statisztikailag szignifikáns eltérés.

A városközponti típus – mely változatos, vonzó munkahelyekben bővelkedik – egyszersemind a bejegyzett cégek és a hozzájuk tartozó tőke koncentrációja alapján is vezető helyen áll.

Az egész agglomeráció 65 területi egységében a munkaerőpiac fejlettsége közepesen szoros rangkorrelációt mutat a cégsűrűséggel és a tőkesűrűséggel ($r_s = 0,56$, ill. $0,53$). Ebből levonható az a következtetés, hogy a magáncégek (gazdasági társaságok) alapításának a rendszerváltással összefüggő nagy hulláma a budapesti agglomeráció területén a – részben új – munkahelyek relatív koncentrációját idézte elő, tehát a korábbi dekoncentrációs irányzat megfordulásához vezetett. Ezt a változást azonban nem követte a lakónépesség hasonló átrendeződése; a népesség számának és összetételének alakulása különösen az előregedett, pesti belső lakóhely-övezetben mutat a gazdasági tendenciákhoz képest éles kontrasztot.

1. táblázat. A gazdasági társaságok elterjedésének mutatói a budapesti agglomerációban a munkaerőpiaci szerkezeti-funkcionális típusai szerint

Típus	Területi egységek száma	Átlagos cégsűrűség (cégszám/1000 lakos)	Átlagos tőkesűrűség (cégek alaptőkéje MFt/1000 lakos)	Egy cégre jutó átlagos alap-, ill. tőrzstőke (MFt)
Városközponti	11	17,2	590,0	34,3
Peremkerületi	7	8,0	117,0	14,6
Ipari elővárosi	16	9,3	44,4	4,8
Tercier elővárosi	5	9,3	30,5	3,4
Fejletlen elővárosi	26	6,1	18,6	3,0

A cég- és tőkesűrűség mikroregionális különbségei természetesen behatóbb elemzést igényelnek. Különösen érdekes kérdés a képzettségi szint és a magáncégek elterjedése közötti összefüggés. Vajon a helyben lakó vagy az ott dolgozó népesség képzettségi szintjének van-e fontosabb szerepe a magáncégek elterjedésében? Az iskolázottság átlagos foka-e a döntő, avagy a felsőfokú végzettségűek aránya önmagában is meghatározó jelentőségű az innovációs (vállalkozói) fogékonyság szempontjából? Ugyanolyan szerepet játszik-e a cégalapításban kvalifikált munkaerő Budapesten, mint az agglomerációs gyűrű területén? Ezekre a kérdésekre igyekszünk választ adni tanulmányunk következő fejezeteiben.

A cég- és tőkesűrűség mikroregionális különbségei

A Cégekatalógus, valamint a budapesti kerületek és az általunk vizsgált 43 –belső agglomerációs övezetbe tartozó– település népesség adatainak felhasználásával a cégsűrűséget (cégszám/1000 lakos) és a tőkesűrűséget (alaptőke, MFt/1000 lakos) olyan térképeken ábrázoltuk, melyeken csoportosításunk szerint az egyes kategóriák a vizsgált adatsor 25–25%-át fedték le.

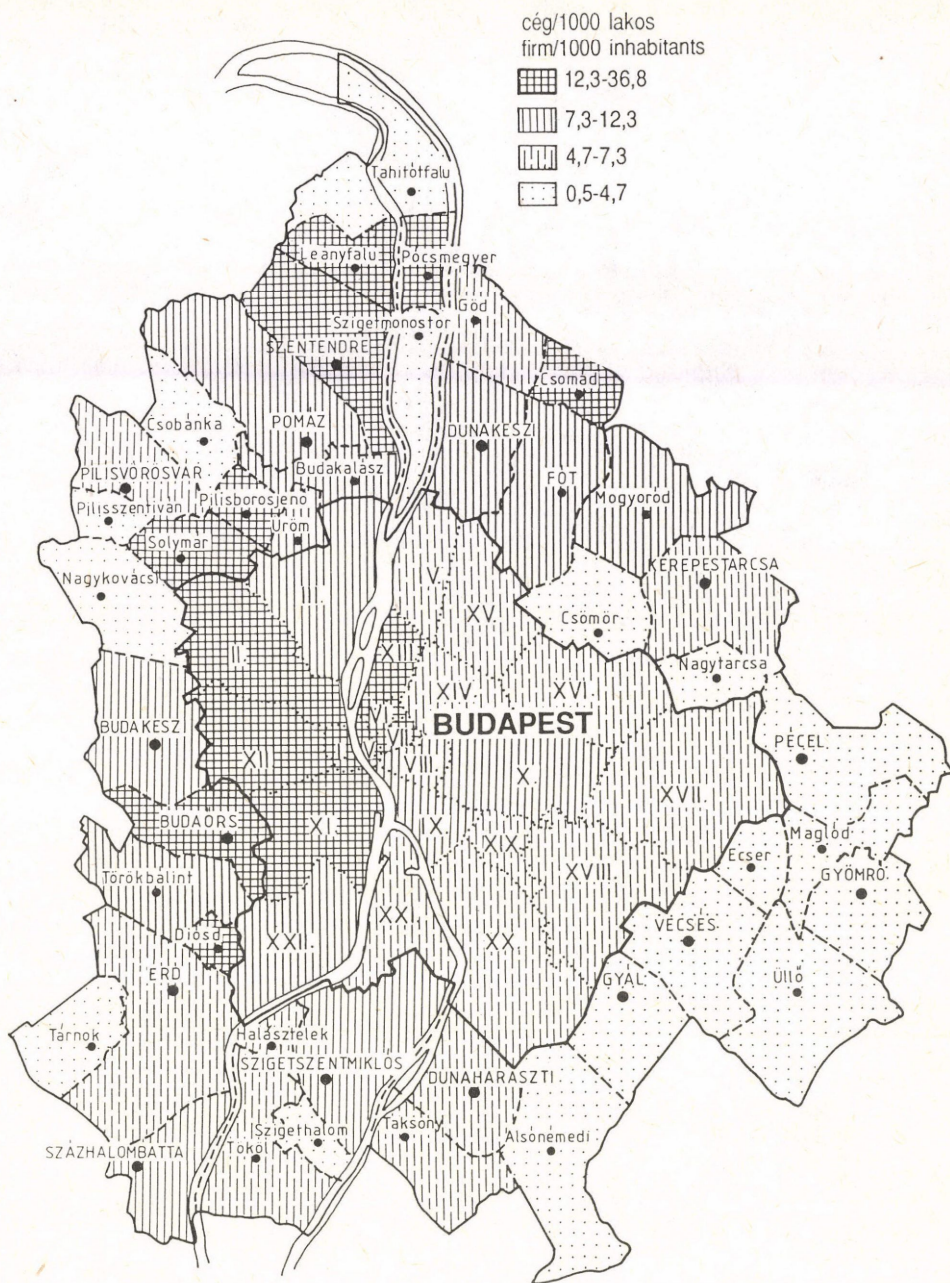
Cégsűrűségi térképünkön (2. ábra) szembeötlő, hogy míg a pesti oldalon a vállalkozásokat tömörítő magas cégsűrűségű belső kerületeket (V., VI., VII., XIII. ker.) szinte koncentrikusan övezik az egyre alacsonyabb cégsűrűséggel jellemezhető kerületek és agglomerációs települések, addig a budai oldalon jóval differenciáltabb kép rajzolódik ki. Túllépve a főváros határait – amint az várható volt – igen magas az 1000 lakosra jutó vállalkozások száma a jó közlekedéssel rendelkező, Budapesttel már teljesen összeforrt Budaörsön, csakúgy, mint az üdülő-idegenforgalmi övezetbe tartozó Leányfalun és Szentendrén.

Van azonban néhány figyelmet érdemlő, a kialakult rendbe kevésbé illeszkedő település. Csomádon és Pócsmegyeren a jobbra alapellátásra berendezkedett cégek száma csak a csekély népességhez viszonyítva tűnik magasnak.

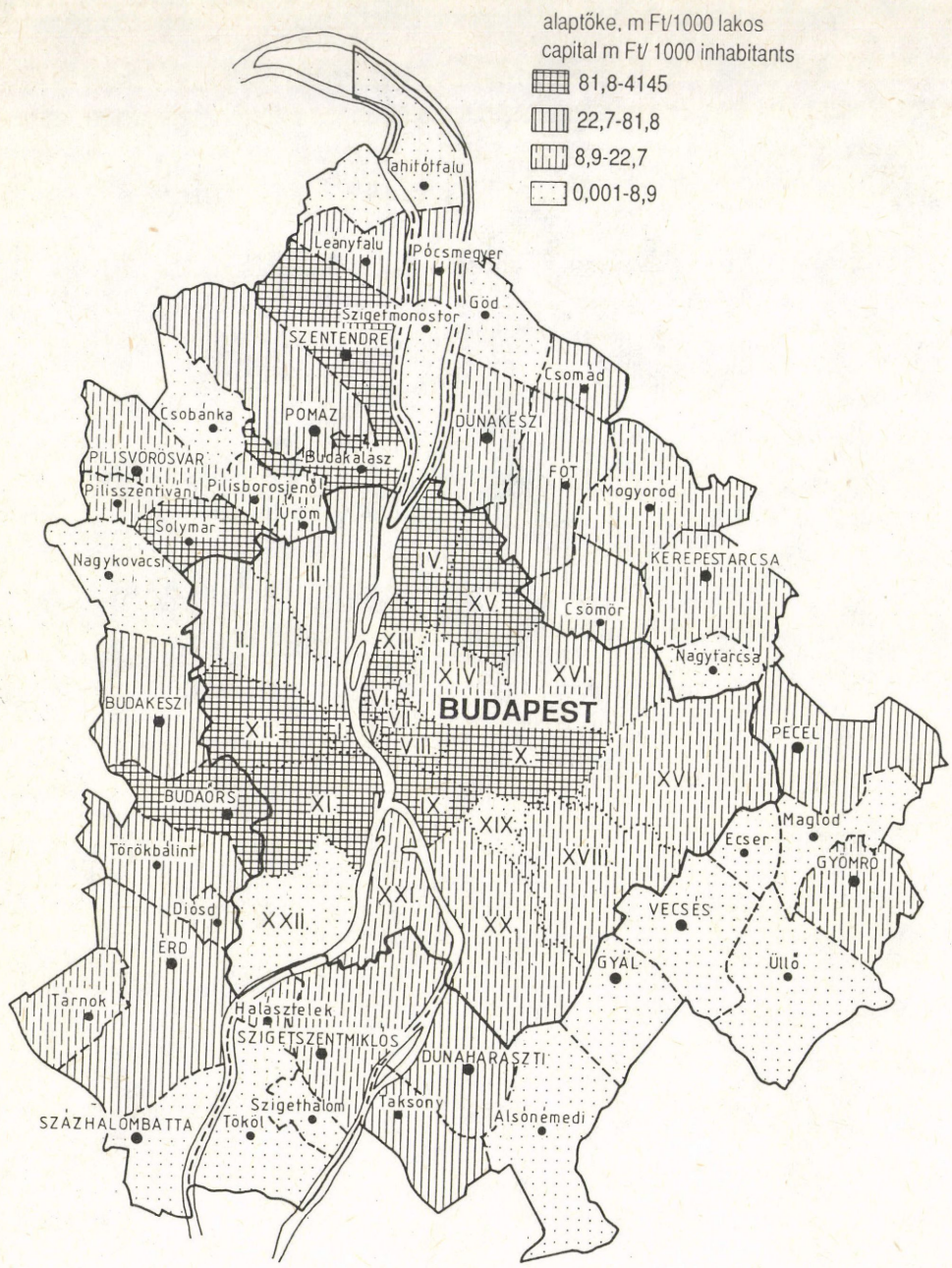
Teljesen más a helyzet a budai oldalon fekvő Diósd, Pilisborosjenő és Solymár esetében. Ezeken a településeken ugyanis az alapellátási funkciókat végző vállalkozások mellett széles skálájú ipari, szolgáltatási tevékenységekre szakosodott cégek is alakultak. (Néhány példa a teljesség igénye nélkül: Diósdon építőipari, vasipari, csónakkészítő, Kludi szerelvénygyártó; Pilisborosjenőn textilipari, építőipari, számítástechnikai, lótenyésztő; Solymáron műanyagipari, építőipari, erdészeti–vadászati, nemzetközi filmforgalmazó gazdasági társaságok jöttek létre.)

A fővároshoz szorosan kötődő három település fejlődése valószínűleg az olcsóbb telekáraknak, Budapest közelségének és jó közlekedési kapcsolatainknak köszönhető. A közlekedési „zsákutcában” elhelyezkedő Nagykovácsit viszont a fővároshoz való közelsége ellenére is kevésbé érintette a cégalapítási hullám.

A 3. ábrán bemutatott tőkesűrűség eloszlása a cégsűrűségéhez hasonló képet mutat mind a budai, mind a pesti oldalon. A két térkép összevetésekor megfigyelhető, hogy 25–25%-os kategóriáink nem mindenhol fedik egymást. A 2. táblázat a cég- és tőkesűrűségi kvartilisek szerint rendezi az egyes kerületeket és településeket; e tipizálásban az a jellegzetes, hogy a tőke- és a cégsűrűség közti kapcsolatot jól tükröző települések a táblázat átlója mentén sorakoznak.

2. ábra. Cégsűrűség Budapesten és az agglomerációs gyűrűben
Private firm density in Budapest and in the agglomeration belt

3. ábra. Tőkesűrűség Budapesten és az agglomerációs gyűrűben
Invested capital density in Budapest and in the agglomeration belt

2. táblázat. Egyes cég- és tőkesűrűségi kategóriákhoz tartozó kerületek, települések

Tőkesűrűség (millió Ft/1000 fő)	Cégsűrűség (cégszám/1000 fő)			
	1	2	3	4
A	I., V., VI., VII., IX., XII, XIII. ker., Budaörs, Solymár, Szentendre	VIII., IX., X. ker., Budakalász	IV., XV. ker.	–
B	II. ker., Csomád, Diósd, Leányfalu, Pócsmegyer	III. ker., Budakeszi, Fót, Pomáz, Törökbálint	XVI. ker., Érd, Dunaharaszti, Taksony	Csömör, Pécel
C	Pilisborosjenő	XIV. ker., Dunakeszi, Mogyoród, Szigetszentmiklós, Úröm	XVII., XVIII., XX., XXI. ker., Halásztelek, Kerepestarcsa, Pilisvörösvár	Gyömrő, Pilisszentiván, Tárnok
D	–	XXII., ker. Százhalombatta	XIX. ker., Göd, Tököl	Alsónémedi, Csobánka, Ecsér, Gyál, Maglód, Nagykovácsi, Nagytarcsa, Szigethalom, Szigetmonostor, Tahitótfalu, Üllő, Vecsés

Érdemes felfigyelnünk azonban a „rendhagyó”, az alacsony cégsűrűséggel és magas tőkesűrűséggel (4/B típus), ill. a magas cégsűrűséggel és alacsony tőkesűrűséggel (1/C, 2/D típusok) jellemezhető területi egységekre. A 4/B típusba sorolt Csömörön és Pécelen a cégek számához képest magas tőkekoncentráció oka két vállalkozás, a Proctor & Gamble 400 MFt-os (Csömör), ill. a Triton Rt 1 md Ft-os (Pécel) nagyberuházása. Az ellenpéldát (1/C, 2/D típusok) – az ipari nagyvállalatok 1991 végéig még le nem zajlott átalakulása miatt – Pilisborosjenő, a főváros XXII. kerülete és Százhalombatta képviseli.

A képzettségi mutatók hatása a vállalkozások elterjedésére

A 90-es évek cégalapítási hulláma nem csak tőkét, jól megközelíthető cégszékelyet és munkahelyeket, hanem szellemi háttérrel, képzett munkaerőt is igényelt.

Első lépésben rangkorrelációs vizsgálatok segítségével (3. táblázat) arra a kérdésre kerestünk választ, hogy tapasztalható-e összefüggés az adott településen lakó, ill. dolgozó felsőfokú végzettségűek aránya, valamint a cég- és a tőkesűrűség között.

3. táblázat. A cég- és tőkesűrűsége vonatkozó rangkorreláció alakulása

Mutató	Cégsűrűség (cégszám/1000 fő)			Tőkesűrűség (millió Ft/1000 fő)		
	Budapest + Gyűri	Budapest	Gyűri	Budapest + Gyűri	Budapest	Gyűri
Felsőfokú végzettségűek aránya a lakónépességben belül, %	0,66	0,96	0,51	0,59	0,56	0,38
Felsőfokú végzettségűek aránya a dolgozó népességben belül, %	0,31	0,92	-0,07	0,46	0,65	0,16
Sárfalvi-féle képzettségi index ¹	0,68	0,93	0,61	0,59	0,59	0,41
Telefonok száma	-	-	0,26	-	-	0,33

¹ Lakónépességre számítva

A vizsgálatokat külön-külön Budapestre és a belső agglomerációs gyűrűre, valamint összesítő is elvégeztük. Eredményeink azt mutatják, hogy ez az összefüggés Budapesten jóval szorosabb, mint az agglomerációban. Az agglomerációs gyűrűben a cégalapítás kevésbé függött össze a felsőfokú végzettségűek arányával, ami az ott létrejött gazdasági társaságoknak a kevésbé kvalifikált munkaerő iránti igényére, ill. arra utal, hogy ezen vállalkozások inkább alaptevékenységeket, alapszolgáltatásokat végeznek. A főváros kerületeiben az ott lakó, ill. ott dolgozó felsőfokú végzettségű munkaerő aránya csaknem egyformán szoros korrelációt mutat a cégsűrűséggel.

Más a helyzet az agglomerációs gyűrűben, ahol csak a lakónépesség felsőfokú végzettsége mutat igen gyenge kapcsolatot a cégek számával. Ebben nyilván az is kifejezésre jut, hogy az egész agglomeráció voltaképpen funkcionális egységet képez; a kvalifikált szakemberek jelentős része Budapestre ingázik. Budapesten viszont a cégsűrűség és a felsőfokú végzettségűek aránya közötti függvényszerűen szoros összefüggés megerősíti a következtetést: a magasan kvalifikált szakemberek, ill. az értelmiség jelenléte kulcsfontosságú szerepet játszik a piacgazdaságra való áttérés nagy innovációs folyamatában.

Az a tény, hogy Magyarország a 80-as években a felsőfokú oktatásban részt vevők arányát tekintve nemzetközi összehasonlításban gyenge közepes helyen állt (Európában csak Romániát és Albániát előzte meg), a fentiek tükrében jogossá teszi az aggodalmat: némiképp váratlanul nem éppen a szellemi erőforrások szűkös volta bizonyul-e az innovációs potenciál korlátjának hazánkban?

Másfelől a magyarországi szellemi és üzleti élet Budapest-központúsága (CSÉ-FALVAY Z.–NIKODÉMUS A. 1991) az innovációk vidéki terjedésének ellenében hat, és így a területi egyenlőtlenségek magasabb szintű újratermelését, sőt éleződését és tartós fennmaradását vetíti előre. A korábbi nivellálódási folyamat (NEMES NAGY J. 1987) megszakadása nyomán az agglomeráción belül is a diszparitások növekedésével kell számolnunk.

Rangkorrelációs vizsgálatainkba egy olyan képzettségi mutatót is bevontunk, amely nem csak a felsőfokú, hanem a közép- és alsófokú végzettséget is figyelembe veszi. A SÁRFALVI-féle képzettségi index (SÁRFALVI B. 1991) településenként, kerületenként megadott képzettségi pontszáma lényegében a felnőtt lakosság átlagosan elvégzett iskolai éveinek számát fejezi ki az 1980. évi népszámlálási adatok alapján. Eredményeink azt mutatják, hogy Budapesten a cégsűrűség egyértelműen a felsőfokú végzettséggel rendelkezők arányával áll korrelációban. A teljes oktatási spektrum figyelembevétele még az agglomerációs gyűrűben sem sokat változtat a cégsűrűséggel kimutatható kapcsolat szorosságán. Mindez újólag aláhúzza a felsőfokú oktatás, ill. képzés kellőképp talán még mindig fel nem ismert jelentőségét.

A tőkesűrűség és a különböző képzettségi mutatók között Budapesten és az agglomerációs gyűrűben egyaránt jóval lazább az összefüggés. Ennek oka az lehet, hogy a magasan kvalifikált, szellemi tevékenységet folytató szolgáltató cégek anyag- és épületigénye – következésképpen tőkeigénye – kisebb, mint a termelő tevékenységgel foglalkozó, ám alacsonyabb végzettséget kívánó vállalatoké.

Úgy gondoltuk, hogy a cégalapításra az egyik legfontosabb infrastrukturális tényező, a korábban meglévő telefonvonalak száma is hatással lehet. Az 1988. évi telefonkönyvből kigyűjtött adataink az agglomerációs gyűrű településeire vonatkozóan nem erősítették meg feltevésünket: az előfizetők számaránya alig mutatott összefüggést a cég-, ill. tőkesűrűséggel. Feltehető, hogy a telekommunikáció inkább a korszerű profilú – tehát a peremvárosi településekre kevésbé jellemző – vállalkozások esetében játszhat fontos szerepet.

Eddigi tájékoztató jellegű vizsgálódásainkat olyan többváltozós regressziós modellel kidolgozásához szeretnénk felhasználni, amely a különböző tényezőket (infrastruktúra, telekár, képzettségi mutatók, munkahelyek száma, munkanélküliség) együttesen vizsgálva még átfogóbb, részletesebb képet adna Budapest és az agglomeráció privatizációs és cégátalakulási folyamatairól, azok hátteréről, ezen keresztül pedig az innovációs potenciál regionális különbségeit illetően is általánosabb következtetésekre vezetne.

IRODALOM

- Cégekatalógus 1992. Magyarország I–II. – Hírlapkiadó, Bp.
- CSÉFALVAY Z.–NIKODÉMUS A. 1991. Két századvég Magyarországon. Gyorsjelentés a gazdaság regionális átrendeződéséről. – *Tér és Társadalom* 4. pp. 69–88.
- NEMES NAGY J. 1987. A regionális fejlődés összehasonlító vizsgálata. – Akad. Kiadó, Bp. 218 p.
- NEMES NAGY J.–RUTTKAY É. 1989. A második gazdaság földrajza. – Az Országos Tervhivatal kiadv. Bp., 172 p.
- NEMES NAGY J.–RUTTKAY É. 1992. Gazdasági társaságok az Alföldön. – *Alföldi Társadalom III.* MTA RKK ATI, Békéscsaba, pp. 56–71.
- POMÁZI I. 1988. A kisvállalkozások elterjedésének területi különbségei Magyarországon. – *Földr. Ért.* 37. pp. 179–191.
- PROBÁLD, F. 1991. Regionale Arbeitsmarktstrukturen in der Agglomeration von Budapest. – *Kézirat (Megj. alatt)*
- RECHNITZER J. 1990. Szempontok az innovációk térbeli terjedésének kutatásához. – *Tér-Idő-Társadalom*, MTA RKK Pécs, pp. 48–59.

THE SPREAD OF PRIVATE VENTURES IN THE BUDAPEST AGGLOMERATION

by *F. Probdld* and *G. Szegedi*

S u m m a r y

As an excellent innovation centre Budapest and its agglomeration zone play an important role in creating and spreading private ventures. The introductory part of the study refers the districts of Budapest and the settlements of the fringe area into categories according to their favourable or infavourable position in the process of spreading of private ventures.

In the next step authors show and analyze the regional distribution of private ventures according to their quality and the volume of basis capital. (Data are from the Catalogue of Firms in Hungary, 1992.). The regional division and relative density of private ventures of different type shows remarkable differences. There are concentric zones on the Pest side while the settlement of fringe area on the Buda side show an irregular pattern.

There is a medium strong correlation between the regional spread of private ventures and the previous workplace supply of the districts and of the suburban settlements. This phenomenon marks that the development of market economy has turned back the former process of the relative decentralization of workplaces.

Regional division of private firms within the agglomeration zone – but mainly in districts of Budapest – are in a very close correlation and almost functional-like relationship with the rate of the highly educated population. The highly qualified labour force has become a key factor in the conversion process from centrally planned economy to market economy, as for the organizational innovation process. If it is missing somewhere it can hinder the conversion process considerably. Knowing the unique role of Budapest in the business and intellectual life of Hungary an increasing Budapest–province polarity and growing disparities inside the agglomeration zone can be forecast.

Translated by T. TINER